

2ο μάθημα:

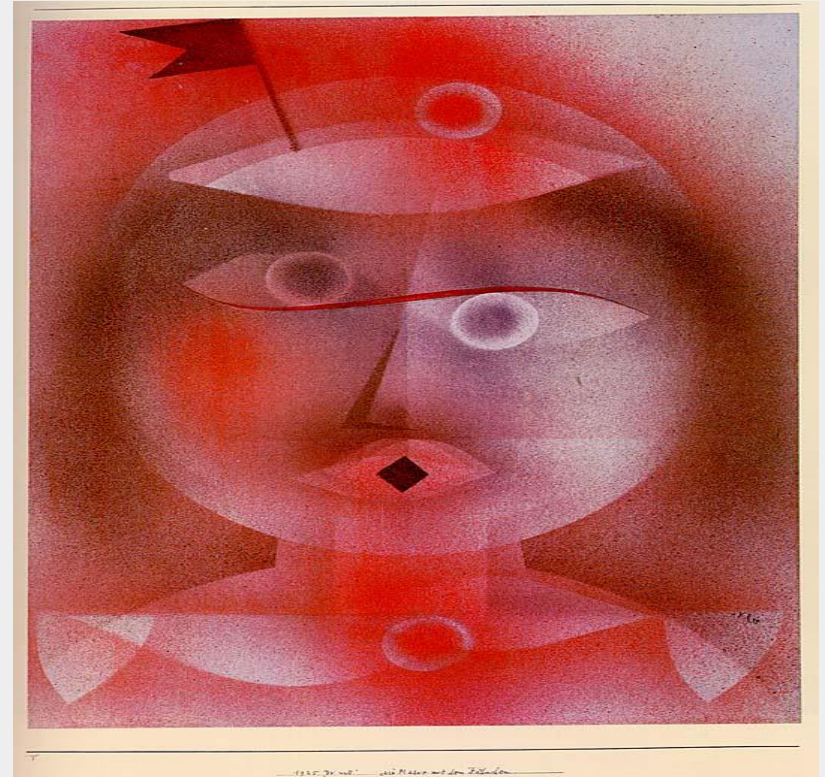
Η ελευθερία ως τριαδική σχέση (Μακάλουμ)

Διδάσκων:
Βαγγέλης Παπαδημητρόπουλος

Σκοπός του μαθήματος

Η κατανόηση της σύνθετης έννοιας της ελευθερίας ως τριαδική σχέση

Η έννοια της θετικής ελευθερίας στον Μπερλίν

“Ορισμένοι αντιλαμβάνονται το πραγματικό Εγώ ως κάτι πολύ πιο μεγάλο από το άτομο (όπως το εννοούμε συνήθως), ως ένα κοινωνικό “όλον” - ως μια φυλή, γένος, μια Εκκλησία, ένα κράτος ή ως τη μεγάλη κοινωνία των ζώντων, των νεκρών και των ακόμη αγέννητων - στο πλαίσιο του οποίου το άτομο αποτελεί απλώς ένα συστατικό στοιχείο ή μια όψη. Η οντότητα αυτή αναγνωρίζεται στη συνέχεια ως το “πραγματικό” Εγώ, το οποίο, επιβάλλοντας στα δύστροπα “μέλη” του τη συλλογική ή “οργανική” ενιαία βούλησή του, επιτυγχάνει ένα “υψηλότερο” βαθμό ελευθερίας τόσο για το ίδιο όσο και, κατ’επέκτασιν, για αυτά.”

Μπερλίν, Δυο έννοιες της ελευθερίας

Κριτική του Μπερλίν στους Πλάτωνα, Καντ, Χέγκελ, Μαρξ, Ρουσσώ, Φίχτε, κλπ.

Αρνητική vs θετική ελευθερία (Μπερλίν)

Η θετική ελευθερία είναι επικίνδυνη γιατί ρέπει προς τον μονισμό και τον ολοκληρωτισμό.

Η θετική ελευθερία της έλλογης ηθικής αυτονομίας (Καντ) επεκτείνεται από το άτομο στον κρατικό πατερναλισμό.

Η θετική ελευθερία του κομμουνισμού (Μαρξ) οδήγησε στον Σταλινισμό, στα γκούλαγκ και στη θανάτωση εκατομμυρίων ανθρώπων.

Η θετική ελευθερία του εθνικισμού (Φίχτε) οδήγησε στον Ναζισμό και στον 2ο παγκόσμιο πόλεμο.

Η ελευθερία ως τριαδική σχέση (ΜακΚάλαμ 1925-1987)

“Ο Χ είναι (δεν είναι) ελεύθερος απο το ψ για να κάνει (να μην κάνει, να γίνει, να μη γίνει) το ω.”

ΜακΚάλαμ, Αρνητική και Θετική Ελευθερία

Η ελευθερία είναι μια τριαδική σχέση:

$X >$ δρων (άτομο, ομάδα, κράτος, κλπ.)

$\psi >$ περιορισμός (άτομο, ομάδα, κράτος, κλπ.)

$\omega >$ στόχος (χρήμα, εξουσία, αγάπη, κλπ.)

Διαφορετικές αντιλήψεις περί ελευθερίας

Υπάρχουν διαφορετικές αντιλήψεις για:

- **τον δρώντα**: το άτομο, ο έλλογος ηθικός εαυτός, η συλλογικότητα, η εταιρία, το έθνος, η κοινωνική τάξη, κλπ.
- **τους περιορισμούς**: κρατική παρέμβαση, παρέμβαση τρίτων, φτώχεια, νοητική ή σωματική αδυναμία, κλπ. > **αντικειμενικότητα**
- **τους σκοπούς**: ταξίδι στον Άρη, λεφτά, αγάπη, εξουσία, σεξ, ασφάλεια, κλπ. > **υποκειμενικότητα**

Κάθε ελευθερία είναι τόσο *ελευθερία από* όσο και *ελευθερία για*.

Ελευθερία είναι η υποταγή στον νόμο/Λόγο της Ηθικής (Καντ)

Ελευθερία είναι η δυνατότητα δράσης, η οποία μπορεί να (περι)ορίζει έναν χώρο δράσης ή αδράνειας και για τον άλλο (Φουκώ)

Ελευθερία είναι η ατομική/συλλογική παρέμβαση, δράση στον χώρο και στον χρόνο (Καστοριάδης)

Ελευθερία είναι η μέθεξη ατομικού και συλλογικού (Μαρξ)

Διαφορετικές θεωρήσεις ελευθερίας

Απλουστευτική και γενικευτική διάκριση της ελευθερίας από τον Μπερλίν.

Κάθε θετική ελευθερία δεν είναι επικίνδυνη.

Υπάρχουν διαφορετικές θεωρήσεις της ελευθερίας ανάλογα με το πως εκλαμβάνει και συσχετίζει κάποιος τις μεταβλητές της ελευθερίας (δρών, περιορισμό, σκοπό).

Παράδειγμα:

Τυπική αρνητική ελευθερία = απουσία παρέμβασης

Ουσιαστική θετική ελευθερία = δυνατότητα πράξης

Η απουσία παρέμβασης δεν συνεπάγεται αυτομάτως τη δυνατότητα πράξης. Το ό,τι είναι ελεύθερος-η κάποιος-α να πάει διακοπές στις Μπαχάμες, δεν σημαίνει ότι μπορεί να το κάνει κιόλας.

Δεξιά και Αριστερά

“Η Δεξιά υποστηρίζει πως η ελευθερία αφορά ουσιαστικά τη μη παρέμβαση από τρίτους, κάτι που σημαίνει ότι η ελευθερία προάγεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο από ένα κράτος που κάνει όσο το δυνατόν λιγότερα και μια *laissez-faire* οικονομία της ελεύθερης αγοράς, ενώ η Αριστερά υποστηρίζει πως η ελευθερία αφορά πολλά περισσότερα από τη μη παρέμβαση.”

“Η Δεξιά θέλει να περιορίσει τον ρόλο του κράτος. Η Αριστερά υποστηρίζει πως ένα πιο ενεργό, παρεμβατικό, αναδιανεμητικό και ‘ενισχυτικό’ κράτος δικαιολογείται με κριτήριο την ελευθερία.”

“Η Αριστερά θεωρεί πως η Δεξιά έχει μια παράλογα στενή άποψη για το τι λογίζεται παρέμβαση. Η παροχή χρημάτων αυξάνει την ουσιαστική ελευθερία των ατόμων. Το ίδιο ισχύει με την προσφορά παιδείας ή υγειονομικής περίθαλψης.”

Swift, Πολιτική Φιλοσοφία, σελ. 90-91

Η ελευθερία ως αυτονομία (Καντ)

Ηθικός εαυτός ≠ Εμπειρικός εαυτός

↓
Λόγος

↓
Παρορμήσεις

Η αυτονομία έγκειται στον έλεγχο του εμπειρικού εαυτού από τον ηθικό εαυτό στη βάση της λογικής και της ηθικής (π.χ. δεν θα καπνίσω, δεν θα κοιμηθώ με τη φίλη του φίλου μου, κλπ.).

Η ελευθερία δεν συνίσταται μόνο στο να κάνουμε ό, τι θέλουμε, αλλά στο να υπακούουν οι πράξεις μας στη λογική και στην ηθική.

Από την ύπαρξη ενός ανώτερου εαυτού μέσα στο άτομο στην ύπαρξη ενός συλλογικού ανώτερου εαυτού > κράτος (Καντ, Χέγκελ), συλλογική βούληση (Ρουσσώ), προλεταριάτο (Μαρξ), έθνος (Φίχτε) > **κίνδυνος πατερναλισμού**

Η ελευθερία ως πολιτική συμμετοχή

“Σύμφωνα με αυτή την εκδοχή της θετικής ελευθερίας, ένας άνθρωπος επιτυγχάνει την αληθινή ελευθερία με το να συμμετέχει πολιτικά στις λειτουργίες του κράτους, να συμμετέχει στη συλλογική αυτοδιοίκηση, να εμπλέκεται στη σύνταξη των νόμων με τους οποίους ζει.”

Swift, Πολιτική Φιλοσοφία, σελ. 100.

Ρεπουμπλικανισμός

Η ελευθερία ως πολιτική συμμετοχή επικαλύπτεται με την ελευθερία της αυτονομίας.

Από την ατομική στην συλλογική αυτονομία (Καστοριάδης) > είμαι ελεύθερος στο βαθμό που μπορώ να καθορίζω **και** τις κοινωνικές συνθήκες της ελευθερίας μου, που μπορώ να συμμετέχω στα κοινά και στην ψήφιση νόμων.

Ρεπουμπλικανισμός (Αριστοτέλης, Μακιαβέλι, Ρουσσώ) = η πολιτική συμμετοχή αποτελεί τον αληθινό σκοπό του ανθρώπου.

“Ο άνθρωπος είναι φύσει ζώο πολιτικό.”

Αριστοτέλης, Πολιτικά

Ο νόμος περιορίζει την ελευθερία των ανθρώπων στο όνομα της προαγωγής της ελευθερίας τους (βλ. ανθρωποκτονία) > **συμφωνούν φιλελευθερισμός και ρεπουμπλικανισμός**

Το θέμα είναι ποιός νομοθετεί > περιεχόμενο αξιών > θετική ελευθερία

Τρεις ρεπουμπλικανικές εκδοχές ελευθερίας

1. Η θετική ελευθερία ως αυτοπραγμάτωση μέσω της πολιτικής.
2. Η θετική ελευθερία του να ζει κανείς σύμφωνα με τους νόμους τους οποίους συντάσσει > ελευθερία ως μη κυριαρχία.
3. Η λιγότερο δυνατή θετική ελευθερία που στοχεύει στην προστασία της αρνητικής ελευθερίας > εργαλειακή θεώρηση της δημοκρατίας > σύμπλευση με φιλελευθερισμό.

“Η πολιτική συμμετοχή είναι κρίσιμης σημασίας για την ελευθερία, όχι επειδή η ελευθερία επιτυγχάνεται μέσω της ίδιας της συμμετοχικής πράξης, ούτε επειδή η συμμετοχή στη θέσπιση των νόμων σύμφωνα με τους οποίους θα ζει κανείς συνεπάγεται ότι αυτός δεν υπόκειται στη βούληση ενός άλλου, αλλά επειδή η συμμετοχή είναι το πλέον αποτελεσματικό μέσο για την προστασία της.”

Swift, Πολιτική Φιλοσοφία, σελ. 102-103.